

Arqueologies i fulgors

LLUÍS MUNTADA

Escrits sobre Catalunya i Ibèria

Fernando Pessoa (Edició i traducció de Victor Martínez-Gil)

L'Avenç

118 pàgines. 15 euros

El primer que es pregunta el lector d'aquest aplec de reflexions de Fernando Pessoa sobre l'iberisme i Catalunya és: ¿quina llum aporten a l'època actual?, ¿estem davant d'un exercici d'arqueologia, o bé exhument uns materials encara palpables? La vigència d'antigues concepcions polítiques depèn sobretot dels interessos de la contemporaneïtat. Anticipem una resposta: en aquesta selecció d'escrits polítics de Pessoa hi ha arqueologia. Però també hi ha múltiples diamants que —tallats per l'esperit asistemàtic d'un autor cultivat en la rica tradició del liberalisme econòmic anglès, en l'admiració de Thomas Carlyle i en l'adhesió fervorosa a la dictadura de Sidonio Pais— ara irradien un fulgor a cavall entre l'excentricitat i la recuperació dels camins debolits de la història peninsular.

L'iberisme, que a Catalunya ha gaudit de la defensa de personalitats com Joan Maragall o Enric Prat de la Riba, propugna la unió política de les

diferents nacionalitats de la península ibèrica. Pessoa fa descansar l'iberisme sobre la base de la no-llatinitat dels pobles de la península, als quals reconeix l'especificitat de ser un creuament de dues civilitzacions, la romana i l'àrab. Per a Pessoa, Ibèria ha de ser una confederació d'estats independents però units en allò que ell anomena "sentit civilitzacional". D'aquesta forma l'escriptor portuguès no advoca per reeditar un nou colonialisme de signe iberista, sinó per imposar una empremta de civilització. Sobre els baluards de les llengües portuguesa i castellana, Ibèria crearia una nova filosofia i una nova literatura, i les expandiria arreu del món a manera de regeneració espiritual. Les dues condicions primordials que Pessoa estableix per assolir l'iberisme són l'abolició de la monarquia espanyola i la separació final de la península en tres de les seves nacionalitats constituents: Portugal, Castella i Catalunya.

El bagul on Pessoa va deixar milers de manuscrits és un tresor literari. Però un tresor que sovint comporta problemes metodològics, que en aquest conjunt d'escrits es fan notar. En primer lloc hi ha la dificultat de datar els textos. Com que la cronologia no és precisa, tampoc no queden clars els estrats en l'evolució del pensa-

ment de l'autor, ni les seves rectificacions. A més, les definicions sumàries i els punts suspensius que indiquen digressions no culminades intensifiquen el caràcter fragmentari del llibre.

D'arqueologies i de fulgors. Aquests textos, introduïts per un completíssim estudi de Víctor Martínez-Gil, van ser escrits en el primer terç del segle XX, abans de la Segona Guerra Mundial, quan Espanya i Portugal ja no són potències imperialistes. Hi abunden directrius hegemòniques molt allunyades de les palpitations de la nostra època. Pessoa hi remarca un antidemocratism i un aristocratism que avui resulten obsolets. Expressions com "nació natural" són perillosos residus romàntics. I una visió limitadora que consisteix a negar el valor dels pobles en cas que aquests no puguin tenir una dimensió imperial. Fulgors. Pessoa endevina la interdependència cultural entre els pobles ibèrics, reivindica el subsòl àrab de la nostra configuració cultural, i pronostica que "l'artificialitat" d'Espanya i la seva obsessió uniformitzadora comportarà problemes insolubles. Ara, dins aquest marc aferrissadament vertebrador, la gran pregunta és: ¿quina predisposició intel·lectual i política hi pot haver per rellegir uns materials que inciten a replantejar-se els fonaments?

Il·lustració de Mariona Cabassa per al conte *L'illa del tresor*, de R. L. Stevenson, amb adaptació d'Andrés Ibàñez.

Llibres de tresors i meravelles

PEP MOLIST

Alicia i el país de meravelles

Àngel Burgas (Il·lustr. Ignasi Blanch)

La Galera

44 pàgines. 15 euros

L'illa del tresor

R. L. Stevenson (Adapt. Andrés Ibàñez)

Il·lustr. Mariona Cabassa

Lumen

28 pàgines. 13,95 euros

Potser perquè allò que eren els grans clàssics juvenils queden cada vegada més lluny dels nostres infants i joves; o potser perquè la literatura infantil avança, amb pas dubitatiu, sense idees originals i apropiat l'essència dels clàssics als infants sempre és una aposta segura; o potser perquè les grans obres juvenils són els veritables referents dels adults —els qui adquireixen els llibres per als infants—; potser per tot això i per d'altres motius proliferen més que mai les adaptacions de clàssics juvenils que s'adrecen a lectors cada cop més petits. És el cas de col·leccions com *Clàssics explicats als infants*, d'Edebé, o *Petits universals*, de La Galera, amb l'adaptació breu de llibres com *Els tres mosqueters* o *Dràcula*.

Les dues obres avui comentades, però, s'allunyen del marc d'una

col·lecció i s'erigeixen com a adaptacions presentades d'una manera força lliure i d'aparença i il·lustració molt atractives. La primera, *L'illa del tresor*, malgrat no pertanyer a cap col·lecció, manté el format que Lumen dona a les adaptacions, però trenca amb l'estil de les il·lustracions presentades fins ara, tot apostant per una visió innovadora. El que atrau d'aquest llibre són els colors vius de les il·lustracions, les figures enormes i desproporcionades dels personatges i el seu to naïf. Mariona Cabassa, un valor emergent de la il·lustració, en fa una versió amb uns dibuixos d'una gran força comunicativa —tot i presentar figures estàtiques i planes—, que recorden les pintures d'Henri Rousseau, i que són l'ànima d'aquesta versió. Pel que fa a l'adaptació de l'escriptor Andrés Ibàñez, ha sabut triar les escenes transcendents de la trama de la novel·la, tot i que en el desenllaç final no faci cap referència al destí de John Silver, un dels protagonistes claus de l'obra i un dels més fascinants de la literatura universal.

La segona és una adaptació concebuda amb total llibertat pels seus autors com a àlbum il·lustrat. Encara que *Alicia i el país de les meravelles*, de

l'escriptor Àngel Burgas i l'il·lustrador Ignasi Blanch, més que una adaptació és, com diu la contracoberta, "una recreació de com es va explicar per primer cop..." aquest clàssic. En el llibre es barregen els fets i el moment concret que van donar peu a l'origen de l'obra amb la narració de la mateixa per part de Lewis Carroll, que té com a oients les noies que l'acompanyaven en un passeig pel riu. Una d'elles donaria nom a la protagonista. D'una manera quasi perfecta i concisa, el text uneix la gènesi amb els principals fets i personatges de la novel·la, tot deixant anar fils suggerents que parteixen de l'obra i conviden a la reflexió sobre l'absurd de la vida, sobre el fet de fer-se gran, sobre les actituds humanes... El text, la il·lustració (en blanc i negre) i tots els elements del llibre, des de la coberta a les guardes, s'uneixen d'una manera precisa i quasi perfecta per explicar-nos una història que flueix d'una forma poètica i natural. Ambdues obres conviden a cercar les versions originals d'aquestes terres de tresors i meravelles: "totes les nenes que es diuen Alicia (i les que no també, segur) imaginem així el paradís: un jardí preciós, un dia de bonança, un futur felicitat".

ELS VOSTRES CLÀSSICS

Orfeu i la poesia

JORDI LLOVET

No està gaire bé començar un article sobre un llibre assenyalant-ne els aspectes negatius. Però, invertint la famosa dita de Plini, no és difícil acceptar que no hi ha llibre bo que no tingui, també, alguna cosa dolenta. La perfecció és exclusiva dels déus; no és una cosa que es trobi a la mesura dels homes. I aquest és el cas d'avui. Un especialista en llengua anglesa, editor de diverses antologies de poesia molt ben concebudes, ha editat recentment a El Gall Editor, amb seu a Mallorca, un llibre intitulat *Poetes òrfics catalans* (2007), que, per desgràcia, presenta un gavadal de falles tipogràfiques que espantllen, en bona mesura, l'enorme qualitat de l'obra: la cosa no passava al temps de la linotípia, en què els errors es pagaven al preu del més pur divertiment, com aquell corrector que va veure escrit "L'arpa de Noè", i va dir-se: "Home, si qui tocava l'arpa era David!" I va corregir "Noè", quan sembla clar que l'error es trobava a la paraula "arpa". No sé què deu haver passat amb aquest llibre que hem dit, però el cas és que, a cada pàgina, les lletres s'amunteguen, com deleroses de passar avant en una carrera boja, o s'escampen inexpressives com la boira; i allà on hauríem de llegir "coneixement" (pàg. 23), hi diu "con e i xement". I el que és pitjor: allà on hauríem de llegir "retorn", hi llegim "retom", allà on hauria de dir "dels meus dies d'errà(r)", hi posa: "dels meus dies derrà(r)" (*Elegia VII*, de Carles Riba), i allà on caldria assumir "ebri" (*Elegia X*), entomem "e b ris", que ja és cosa ben estranya!

Ja ho he dit: això és una pena, perquè el llibre té una bella tipografia; la taca s'acosta a l'anomenada "àurea proporció"; el paper és bo; la sobrecoberta quasi muda (¿per ventura no parlen amb eloqüència els llibres per dins?); l'enquadrernació lligada; les guardes d'un vermell esponerós. Ja és pega, doncs, que hagi fallat la fotocomposició, i que l'autor del llibre, savi i escrupolós com és, no

se n'adonés o no li deixessin veure les darreres proves. Sembla que el llibre, com tantes coses, havia d'estar llest per a la Fira de Frankfurt. De manera que hem de dir, glossant Riba (*Elegia I*) i tot afeixugats: "Era secret el camí, fabulós de fallades d'impremta".

"De fet, l'expressió 'poesia òrfica' té alguna cosa de redundant, perquè Orfeu és músic i poeta alhora"

Dit això, anem a la part positiva, que és gran. Ruiz Soriano ja havia editat, amb encert, una antologia de poesia que es deia *Poetas òrfics*, i ara ha reblat en català la seva passió per aquesta figura de la mitologia grega que és Orfeu, pare de totes les músiques i de tota la poesia. De fet, l'expressió "poesia òrfica" té alguna cosa de redundant, perquè Orfeu és músic i poeta alhora, i aquesta sempre ha estat la característica major de la poesia de tots els temps. No calia esperar que Mallarmé escrigués el seu famós excurs sobre "La Musique et les Lettres" perquè sabéssim que, a diferència del parlar col·loquial —no de la prosa—, la literatura porta sempre aquestes dues coses juntes: sonoritat i sentit. (Paul Valéry: "La poésie: cette hésitation entre le son et le sens").

Però Ruiz Soriano ben legítima —fins i tot encunyada per la tradició—, que acosta el sintagma al valor de "poesia misteriosa", "poesia metafísica" i "llenguatge contra la presència callada de la mort". Així ho expressa bellament en la seva magnífica Introducció: "L'orfisme va ser un moviment religiós grec de tarannà gnòstic i hermètic que aplegava diverses tendències espirituals i filosòfiques [...] És així que, enfront d'una poesia realista i social [l'única que li interessa a un amic meu: "esmola que mola; fes moles, moler"] en què el poeta reflecteix en l'obra els problemes històrics [...], trobem també una sèrie de poemes, hereus del romanticisme i del simbolisme, que veuen en el fet poètic una via de coneixement i indagació en el misteri de l'existència". No es pot dir més bé, la veritat.

I l'antòleg agafa, llavors, mostres de la poesia catalana del segle XX —de Carles Riba a Vinyet Panyella, passant, entre altres, per Màrius Torres, Espriu, Palau i Fabre, Xirau, Vinyoli i Antoni Marí—, exemples tots senyorejats per aquesta màxima que hem dit: no es tracta de "poesia de l'experiència" sinó de "poesia existencial", aquesta entesa com l'acte de sobreviure a la vida i a la mort en l'espai callat, fructífer del llenguatge mig dominat per la música, mig per la significació.

Oblidem, doncs, les consideracions formals que hem dit a la primera meitat de l'article, i preuem amb *laudes* la feina que ha fet Francesc Ruiz, i, naturalment, la que van fer els poetes escollits: tots agermanats sota el mantell d'Orfeu, tots sota l'encanteri de la lira prodigiosa. Vet aquí una antologia de la millor poesia catalana feta no per al divertiment, sinó gairebé per a la supervivència.